

ФОНДОВІ КОЛЕКЦІЇ. ОКРЕМІ ЗНАХІДКИ

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ КОЛЕКЦІЙ
У ЦЕНТРАЛЬНОМУ ІСТОРИЧНОМУ МУЗЕЇ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
(1937–1941)

Світлана СОРОКІНА , Ольга ПУКЛІНА , Юлія БЕЗКОРОВАЙНА , Оксана ЗАВАЛЬНА

Національний музей історії України,
вул. Володимирська, 2, 02000, м. Київ, Україна,
e-mail: zlakosh@ukr.net, o_puklina@ukr.net, slavianka_j@meta.ua, irip927@ukr.net

Інвентаризація археологічних колекцій Національного музею історії України розпочалася ще в 1897 р. Ведення перших інвентарних книг продовжувалося з перервами до 1938 р. Перший каталог музею заповнювали відомі археологи В. Хвойка та В. Козловська. Він – цінне джерело, яким і досі послуговуються дослідники для з'ясування походження пам'яток. Менш відомими залишаються інвентарні книги та картотеки Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, у якому в 1937 р. розпочато нову інвентаризацію предметів, зокрема й археологічних колекцій. На кожен із них склали інвентарні картки, інформацію з яких записували до інвентарних книг. На предмети наносили нові інвентарні номери. До цього процесу долучилися відомі археологи та музейники: В. Грінченко, І. Фабриціус, І. Бондар, Н. Лінка-Геппенер, С. Коршенко.

За сухими записами в інвентарних книгах і на картках стояли живі люди: від відомих науковців до простих лаборантів, з їхніми складними долями. Частина документації наразі втрачена, що затрудняє її вивчення. Для відновлення цілісної картини інвентаризаційного процесу проведено значну роботу із виявлення, об'єднання та порівняльного аналізу залишків фондової документації Центрального історичного музею, яка потребувала залучення спеціалістів із різних напрямів археологічної фондової роботи. Вивчення цієї документації надзвичайно важливе, адже дає змогу відновити історію походження цінних експонатів, особливо у випадках втрати паспортних даних.

Ключові слова: Всеукраїнський історичний музей, Центральний історичний музей, Національний музей історії України, археологічні колекції, інвентаризація.

Упродовж тривалого періоду існування Національного музею історії України (НМІУ) археологічні колекції відігравали надзвичайно важливу роль і їх завжди розглядали як великий окремий підрозділ у складі установи. Від заснування археологічний відділ був найстарішим у музеї, а перші виставки та експозиції демонстрували суто результати розкопок [Козловська, 1928, с. 3]. За час існування музею експозиції та виставки археологічних матеріалів завжди були його окрасою та візитівкою, а багатство фондів приваблювало не одне покоління дослідників. Питання збереження цих колекцій тісно пов'язане з різними аспектами фондової роботи, покликаної зберегти не тільки цінні археологічні знахідки, а й повну інформацію про них.

Для останнього завдання головну роль відіграє інвентаризація музейних предметів, яка має бути запорукою того, що жоден предмет не втратить історію знахідки та надходження. Проте, як показує практика, виконання його доволі складне, адже Історичний музей пережив численні переміщення до інших будівель, передачі колекцій до інших музеїв та їхнє повернення, війни, евакуацію, реевакуацію, вивезення до Німеччини та реституцію. Все це сприяло можливій втраті паспортних даних багатьох предметів. Тому дуже часто старий номер, що зберігся на ньому, залишається єдиною надією для встановлення місця, часу й обставин його знахідки. У цьому контексті важливо розуміти, за якою саме документацією необхідно відстежувати інвентарні номери.

Апрель	17.008	металлические зерноты Золотая серьга Киевского типа и трезина сфур- новыми шариками, удра- металлической филигранью и зерноты. Означены за ф. ф. 17.008 - 17.008 предмета, составив- ших, но старинная часть клада найденного в к. на Старом Корост.			
Сентябрь	17.1009-17.1011	Сосуды трипольской куль- туры Л. В. Довженко для защитки. Найденны в площадках близ с. Косе- новки, Уманского у., Киев. губ.	3	3.	
Октябрь	17.012	Серия медных с небольшими	1	25	

Рис. 1. Сторінка з каталогу археологічного відділу Київського художньо-промислового і наукового музею: останній запис В. Хвойки та перший запис В. Козловської (1914)

Fig. 1. Page from the catalog of the archaeological department of the Kyiv Art, Industrial and Scientific Museum: the last entry of V. Khvoika and the first entry of V. Kozlovskaya (1914)

Історія інвентаризації фондів колекцій під час різних етапів існування музею ще не стала темою окремого дослідження. Значення роботи В. Хвойки для початків реєстрації експонатів визначила Г. Шовкопляс [Шовкопляс, 2000, с. 10, рис. 3]. Інвентаризаційну роботу часів В. Хвойки побіжно висвітлила В. Колеснікова [Колеснікова, 2007, с. 122–123]. Роль В. Козловської в заповненні археологічного каталогу відмітила В. Павлова [Павлова, 2007, с. 78]. Коротку характеристику довоєнної документації ЦІМ надано М. Оксеніч, також вона схарактеризувала початковий етап післявоєнної інвентаризації [Оксеніч, 2005, с. 379–381]. Реєстрація нових надходжень у період гітлерівської окупації стисло описана у статті С. Сорокіної, О. Завальної та Т. Радієвської [Сорокіна, Завальна, Радієвська, 2015, с. 291–292]. Досліджень, що висвітлюють інвентаризаційну роботу наразі замало, проте ця тема дуже важлива не тільки для вивчення історії розвитку музейної справи загалом, але й для відновлення конкретної історії окремих експонатів і колекцій, що особливо важливо у випадках втрати паспортних даних.

Характеризуючи історію інвентаризації археологічних колекцій НМІУ, можна виділити три великі етапи, під час яких вона починалася наново: 1) каталог археологічного відділу Музею

старожитностей та мистецтв і його наступників (1897–1938, 1942–1943); 2) інвентарні книги Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (ЦІМ) (1937–1941); 3) післявоєнна інвентаризація (від 1944 р. до сьогодні).

Інв. № <u>с 58535</u> <u>В-3488/48</u>		Відділ <u>Київська Русь</u>
1. _____		П/В. _____
2. Назва, визначення <u>Горщик</u>		Розділ <u>1948 р</u>
3. _____		
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА В КИЄВІ.		
9. Монтаж.	4. Матеріал, техніка. <u>Глина світло-сіра</u> <u>На паперковому кружі, витім</u> <u>добрим</u>	13. Реєстраційні й виставочні помітки.
10. Стан, реставр. помітки. <u>Повищений, склепаний</u> <u>з товстим шаром</u> <u>пемзобетону білосинім</u> <u>кідбачем, всередині</u> <u>вигорілого блякуча</u>	5. Розмір, вага. <u>Д. 6 см, Ш. 5 см</u> <u>В. 5 см, Д. 6 см, Д. 3 см.</u>	6. Вартість, оцінка.
	7. Література.	14. Де przechowywany. <u>В-15</u>
11. Походження, час та засоби придбання. <u>Розкриття ГЕС</u> <u>"Дельта Тарпа"</u> <u>Біля Сапорожця</u> <u>Київського району</u>	8. Клейно, марка, дата, підписи, монограма, напис.	15. Примітки.
12. Вст. реєстр. № _____		16. Кат. № <u>4929</u> <u>Губ.</u> <u>археол. музей 1948</u>

Рис. 2. Інвентарна картка ВІМ, заповнена у період існування ЦІМ Н. Лінкою-Геппенер та доповнена у 1948 р.

Fig. 2. The inventory card of the All-Ukrainian Historical Museum filled at the times of the Central Historical Museum by N. Linka-Geppener and supplemented in 1948

Перший період пов'язаний із веденням каталогу археологічного відділу Товариства старожитностей та мистецтв, розпочатим у 1897 р. Значення цих книг високо оцінене дослідниками, зокрема В. Колесніковою: «Вони і сьогодні є цінним, а іноді єдиним джерелом, яким часто користуються археологи та музейні працівники. Завдяки цим документам, дослідники можуть простежити походження унікальних археологічних експонатів» [Колеснікова, 2007, с. 122–123].

Перші записи в каталозі зробив В. Хвойка у зв'язку з побудовою Київським товариством старожитностей та мистецтв першої археологічної виставки в ще недобудованому приміщенні майбутнього міського музею [Козловська, 1928, с. 3; Ковтанюк, Шовкопляс, 1999, с. 65]. Після створення Київського художньо-промислового і наукового музею В. Хвойку призначили хранителем археологічного відділу. Він продовжував вести інвентарні книги аж до смерті в 1914 р., йому належали записи за № 1–17 008. Перед здійсненням записів проводилася велика підготовча робота, про що свідчать чернетки, написані простим олівцем, текст яких повністю збігається з чистовими записами в каталозі (інв. № 13 317–15 223) [НА ІА НАНУ, ф. 2, спр. 5, од. зб. 124, арк. 1–23]. Опис колекцій, які пожертвувала Є. Терещенко Київському міському

музею 1. 03. 1907 р., містить подвійну нумерацію: по порядку і каталогу (інв. № 12 343–12 639) [НА ІА НАНУ, ф. 2, спр. 5, од. зб. 122, арк. 1, 2]. Подібні списки нових надходжень також можна розглядати як чернетки до основної інвентарної книги.

Нумерація у каталозі суцільна і без дробових позначень. У ньому вказано дату запису, порядковий інвентарний номер, короткий опис предмета, інформацію про місце знахідки, джерело надходження, іноді – розміри та вартість. Один запис розміщувався на одній сторінці, а не на розвороті. Музейні предмети записували поступово, у міру надходження. Проте, якщо нові надходження мали великий обсяг, предмети могли записувати зі значним запізненням. Тому дата запису до каталогу може сильно відрізнятись не тільки від дати знахідки предмета, а й від дати передачі до музею. Наприклад, археологічне зібрання з розкопок О. Бобринського, яке передавали поступово упродовж 1901–1913 рр., до інвентарної книги записували аж до 1924 р. [Сорокіна, Завальна, Радієвська, 2017, с. 331–332].

Каталог поділяється на 2 томи по 668 та 592 сторінки. Бланки для них друкували в київській друкарні Н. Гирича на замовлення Товариства старожитностей і мистецтв (1-й том) та друкарні Першої київської артілі друкарської справи (2-й том). Згодом томи переплетені в шість окремих книг.

Таблиця 1

Інвентарні книги Історичного музею (1897–1943)

Інвентарна книга	Інвентарні номери	Дата запису
Том 1, книга 1	1–10 115	1897–1905 рр.
Том 1, книга 2	10 116–16 421	1905 – серпень 1913 рр.
Том 1, книга 3	16 422–21 291	вересень 1913 р. – 1919 р.
Том 2, книга 4	21 292–26 872	грудень 1919 р. – лютий 1924 р.
Том 2, книга 5	26 873–33 092	лютий 1924 р. – липень 1925 р.
Том 2, книга 6	33 093–39 187	серпень 1925 р. – 1943 р.

Перші дві книги повністю і частину третьої заповнив В. Хвойка. Останній його запис датований червнем 1914 р. (№ 17 008) [Ковтанюк, Шовкопляс, 1999, с. 65]. Наступний (рис. 1), за вересень 1914 р., зроблений рукою В. Козловської (№ 17 009), яку 24. 10. 1914 р. призначено хранителем археологічного відділу згідно з протоколом засідання комітету Київського художньо-промислового і наукового музею [Павлова, 2007, с. 72]. У 1919 р. його перейменовано на Перший державний музей, а 16. 08. 1924 р. – на Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (ВІМ) [Ковтанюк, Шовкопляс, 1999, с. 71, 72]. Усі ці роки каталог менш-більш рівномірно, з невеликими перервами, заповнювала В. Козловська аж до липня 1928 р. (№ 38 962). З цього часу записи припиняються на кілька років. Так, до 1928 р. вона зробила 21 954 записи, що на 4 946 більше ніж В. Хвойка, і становить 56 % від всіх у каталозі. Частка записів В. Хвойки становить 43,4 %. У записах В. Козловської виділяються два предмети, записані почерком М. Рудинського (інв. № 35044, № 35045), здійснені наприкінці 1926 р. М. Рудинський¹ запрошений до ВІМ у липні 1926 р., де у вересні почав працювати науковим співробітником археологічного відділу. Проте вже в грудні 1926 р. або на початку 1927 р. звільнився через ситуацію, що виникла навколо Д. Щербаківського [ЦДАГО, ф. 263, оп. 1, спр. 65995, арк. 11зв, 25зв; Рудинський, 2001, с. 23]. Ці записи в каталозі зроблені у цей короткий період роботи відомого вченого в музеї.

¹ Рудинський Михайло Якович (1887–1958) – видатний дослідник кам'яної доби України, у 1920–1930-х роках працював у ВУАК, Кабінеті антропології ВУАН та ПМК. У 1934 р. його заарештували та відправили на заслання. У НМІУ зберігається значна кількість археологічних колекцій із розвідок і розкопок вченого [Шовкопляс, 1988, с. 34–38].

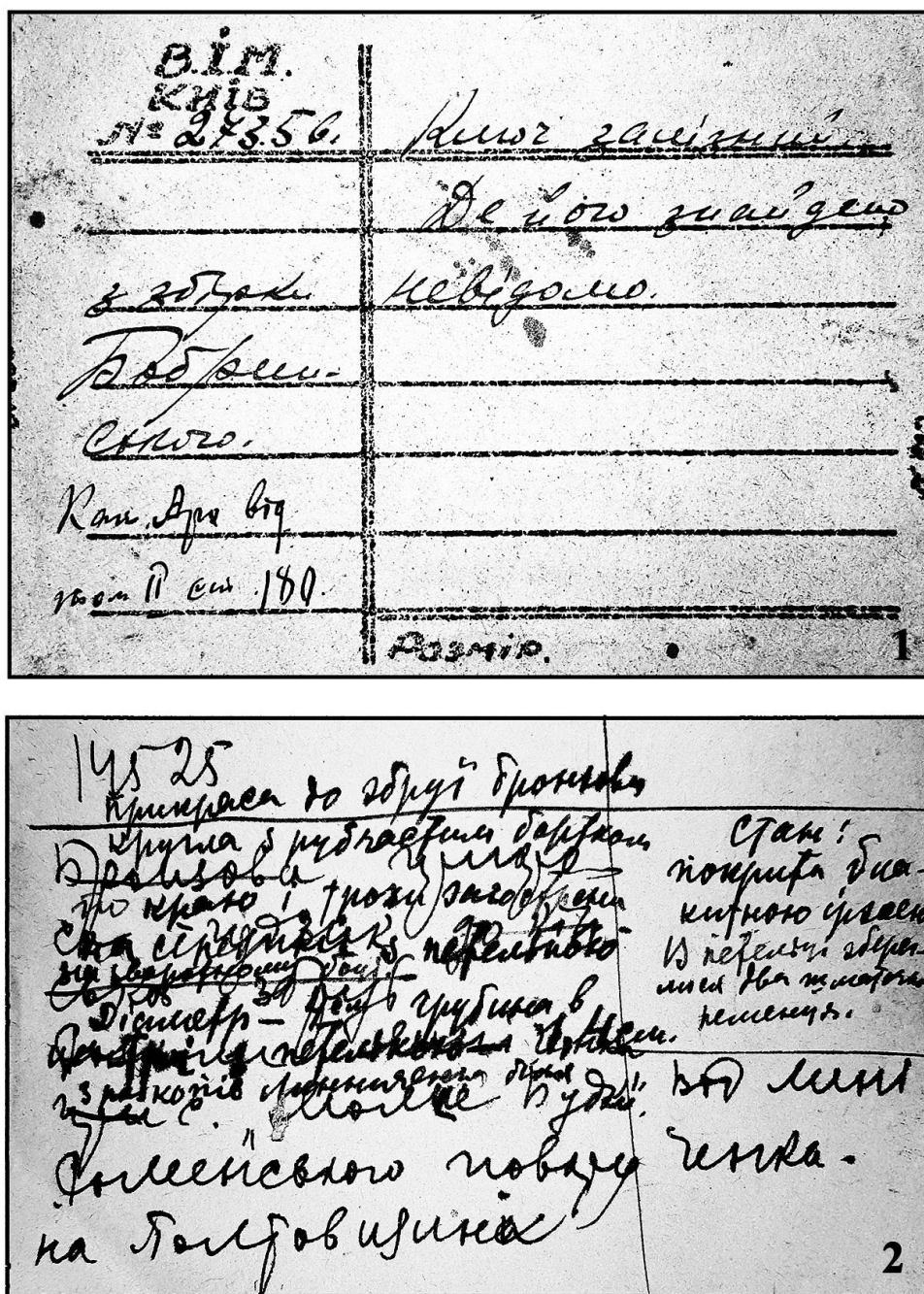

Рис. 3. Інвентарні картки ВІМ: 1 – картка на бланку; 2 – картка на простому папері з правками В. Козловської

Fig. 3. The inventory cards of the All-Ukrainian Historical Museum: 1 – the card filled in the registration form; 2 – card written on a plain paper with edits made by V. Kozlovska

У період функціонування ВІМ з'являється інший вид фондової документації – інвентарні картки. Наразі ще збереглася частина, номери на яких збігаються з номерами описаного каталогу. Бланки ВІМ були двох видів. Перший – велика картка (розміри 24×17,5 см) із надрукованою назвою музею та великою кількістю полів для заповнення (рис. 2): інвентарний номер, назва і визначення предмета, матеріал, техніка, стан збереження, реставрація, розміри, вага, вартість, походження, час та засоби придбання, клейма, підписи, топографія тощо. На

зворотному боці розташовані лише два великі поля для опису та фотографії. Картки другого типу (рис. 3, 1) відрізнялися меншими розмірами (12×9,5 см) і простішим дизайном. У правому верхньому кутку надруковано “В.І.М. КИЇВ, №”, внизу – слово “розмір”. Поле картки розліноване горизонтальними лініями та поділено на два стовпчики. Зворотний бік залишався повністю порожнім. У певні часи музей, ймовірно, відчував нестачу друкованих бланків, тому картки писали на невеличких клаптиках чистого паперу. Зокрема, збереглися подібні з правками, які внесла В. Козловська (рис. 3, 2).

Уже наприкінці 1920-х років прийнято рішення про об'єднання всіх археологічних колекцій Києва в єдиному академічному музеї, яким став Археологічний музей ВУАН, куди передали колекції археологічного відділу ВІМ [Яненко, 2017, с. 17–27]. За розпорядженням НКО № 256в від 14. 06. 1930 р. створено комісію для згортання археологічного відділу ВІМ і передачі колекцій до новоствореного музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3426, арк. 45]. Перші перевезення відбулися у листопаді 1930 р. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 18, арк. 140, 141]. Протягом 1930–1932 рр. археологічні колекції ВІМ майже в повному складі були перебазовані на територію Всеукраїнського музейного містечка в Києво-Печерській лаврі. Долю каталогів описують протоколи засідань бригади на чолі з О. Оглобліним від 7–8. 10. 1931 р., що розглядала розподіл експонатів між ВІМ та Археологічним музеєм. Було вирішено інвентарні книги передати до нового музею, а той мав зробити виписки на експонати, що залишаються у ВІМ [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 18, арк. 199]. Так, слідом за колекціями всю документацію передано до Археологічного музею ВУАН.

Працівники цього музею почали вести власні інвентарні книги, до яких записували нові надходження та незаінвентаризовані матеріали. За старими інвентарями вони зв'язали наявність археологічних предметів, що надійшли, та упорядковували їх [Яненко, 2017, с. 36, 96, 97, 156]. У музеї намагалися напрацювати власні способи інвентаризації, що доручили спочатку Н. Кордиш, а потім О. Рапоті-Крашенінніковій, які також намагалися розробити власну форму інвентарної картки [Яненко, 2017, с. 37, 120, 124].

Науковий співробітник, а згодом (з 1.08.1933 р.) директор музею С. Магура в щоденнику згадує, що у 1931 р. упорядковував та інвентаризував крем'яні знаряддя з Ізюмського музею [Яненко, 2014, с. 376, 378; Яненко, 2017, с. 96, 99]. Окрім нього, до інвентаризації цієї колекції була залучена Н. Кордиш [Яненко, 2017, с. 104, 112]. У НМІУ збереглася “Інвентарна книга. Реєстр експонатів Археологічного музею ВУАН” (№ 1–2388). До неї записано нові надходження, зокрема колекції з Ізюмського краєзнавчого музею, матеріали з розкопок К. Коршака 1929 р. поблизу с. Заболотове тощо [Радієвська, Сорокіна, Завальна, 2016, с. 191]. Значна частина реєстру написана почерком С. Магури² та Н. Кордиш (рис. 4). Беручи до уваги наведені факти, не дивно, що упродовж майже всього часу існування Археологічного музею ВУАН старий каталог не заповнювали.

Проте археологічний музей проіснував недовго – вже в 1933 р. увійшов до складу СІМК, а 1934 р. його колекції передано до ПМК, куди також перейшов на роботу директор С. Магура [Яненко, 2017, с. 32]. Саме до цього часу належить наступний запис у старому каталозі (перший після липня 1928 р.). Він датується 18.01.1934 р. Наприкінці розміщене пояснення: “Від № 38 963 до № 38 993 включно записані речі, що їх було найдено в фондах бувшого археологічного відділу ВІМ під час перевірки його з метою передачі на схованку до держбанку бригадою в складі тт. С. С. Магури, Т. А. Кременецької та Г. А. Адольфа. Ці речі не мали на собі інвентарних номерів і до остаточної звірки інвентарів б/археол. відділу записані тимчасово до цього інвентаря”. Серед речей переважають золоті прикраси: сережки, кільця, бляшки. Без зазначення місця знахідки й

² Магура Сильвестр Сильвестрович (1897–1938) – відомий український археолог, із 1925 р. працював в археологічному відділі ВІМ, у 1927–1930 рр. навчався в аспірантурі музею. Надалі також працював в Археологічному музеї ВУАН та ПМК [Шовкопляс, 1992, с. 110–112]. 14.12.1937 р. його заарештували і 8.01.1938 р. розстріляли. Серед звинувачень – шкідницька діяльність в археологічному музеї, відтягування відкриття експозиції, термінове згортання музею і пакування в ящики, внаслідок чого постраждали цінні експонати [ЦДАГО, ф. 263, оп 1, спр. 51337, т. 1, арк. 25, 35].

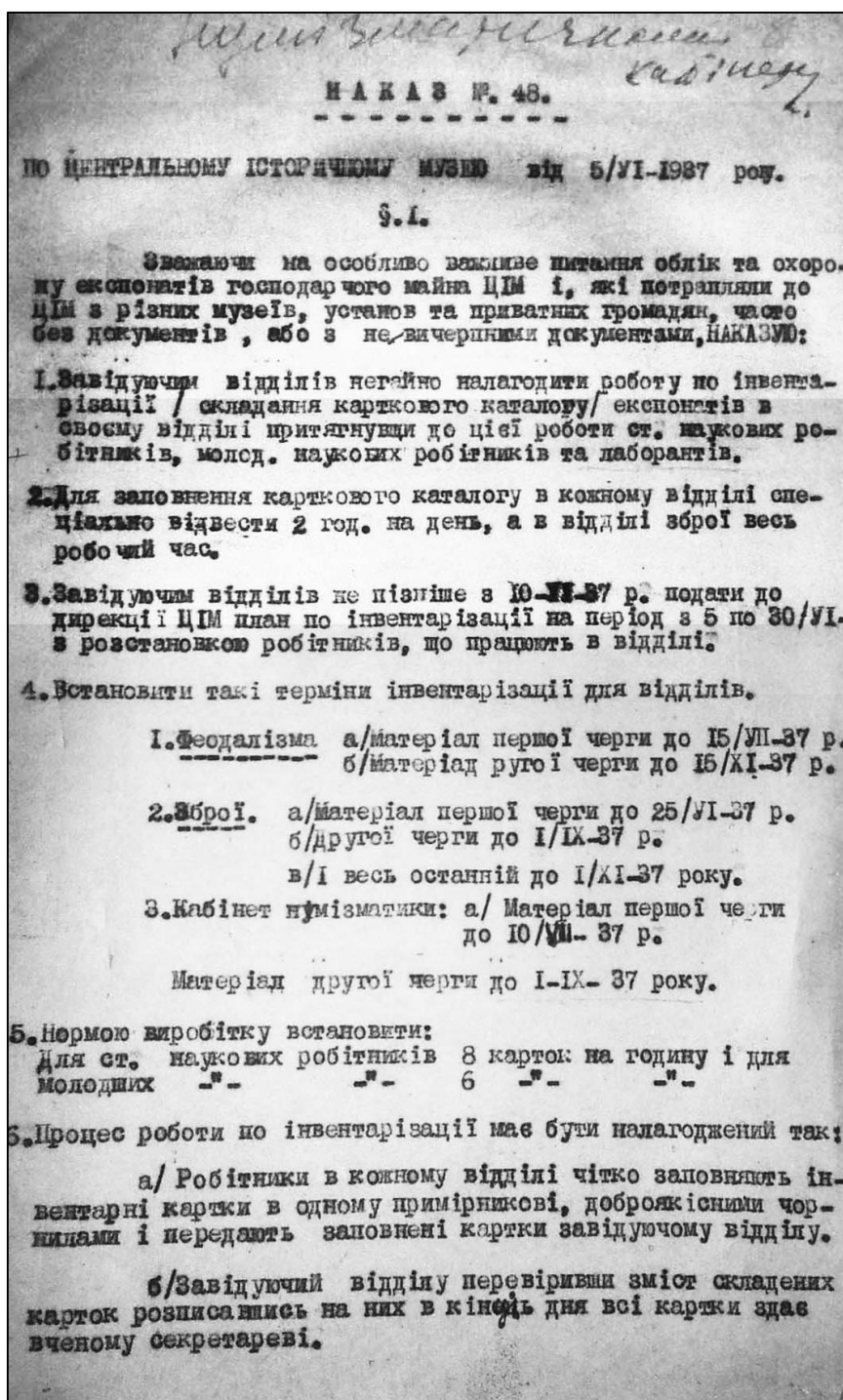

Рис. 5. Наказ № 48 про інвентаризацію музейних предметів В. Грінченка (1937)

Fig. 5. The order № 48 about inventory of museum items by V. Hrinchenko (1937)

Спочатку у структурі музею археологічні відділи відсутні, адже колекцій практично не було. Всі наявні матеріали датуються періодом Київської Русі. Вони належали відділу феодалізму, при якому існував кабінет археології. Його очолював С. Магура, який чудово поєднував роботу у ВУАН із роботою у ВІМ [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 24, арк. 26]. Проте вже у 1936 р. прийнято рішення про передачу археологічних колекцій від ПМК до ЦІМ.

З 7.06. по 1.08.1936 р. у ЦІМ працювала Комісія із прийому Археологічного музею ПМК при АН УСРР, до складу якої увійшли консультантами працівники ЦІМ: В. Маєвський, І. Бондар, Т. Тесля та В. Козловська. Вже на цьому етапі комісія залучила до роботи серед інших й археолога В. Грінченка³, який надалі відіграв значну роль в інвентаризації колекцій ЦІМ. Вона оглянула всі археологічні зібрання та склала 15 актів, серед яких у № 1 перелічено всі наявні інвентарі [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 17-6, арк. 31, 38]. В акті № 1 від 7.06.1936 р. під двома першими номерами вказані: інвентар Київського музею старожитностей та мистецтв (археологічний відділ) №1–21 291; інвентар Першого державного музею УСРР (археологічний відділ) №21 292–38 993 [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 17-6, арк. 33зв.]. Так, початковий каталог повернувся назад до музею. Серед рекомендацій комісія також наголошувала на необхідності роботи з інвентаризації фондів.

Із поверненням археологічних колекцій у ЦІМ з'явилися відразу три археологічні відділи. Згідно з Положенням про музей виділялися такі: докласового суспільства; Скіфії й грецько-причорноморських колоній; Київської Русі та феодальних князівств XI–XV ст. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 38]. До них додали два допоміжні: історії зброї та нумізматики. Фондові колекції виділили окремо, проте за кожним з експозиційних відділів була закріплена належна йому частина фондів, але в організаційній структурі музею фонди окремого завідувача спочатку не мали [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 39]. У 1939 р. відбулася реструктуризація, внаслідок якої з відділу Київської Русі були вилучені “феодальні князівства”, а хронологічні межі визначені VIII–XIII ст. У такому вигляді структура археологічних відділів проіснувала до 1941 р., що відображено в короткому путівнику по музею [Центральний історичний..., 1941, с. 4].

Упродовж існування ЦІМ відбулося ще кілька коротких повернень до каталогу археологічного відділу Музею старожитностей та мистецтв. Перший запис стосується 25.10.1937 р. (№ 38 994–39 000). Наступний період датується лютим–травнем 1938 р. (№ 39 001–39 111), після чого робота з ним переривається аж до 1942 р. Записи за цей період здійснили кілька різних осіб, чий почерк розпізнати не вдалося. Серед заінвентаризованих предметів наявні: нові надходження, придбані від Б. Жука 26.03.1937 р.; матеріали, надіслані за обміном Московським державним музеєм 3.05.1938 р., речі з Уманського науково-дослідного краєзнавчого музею. Так, у каталозі наявна лише невелика кількість записів, які стосуються переважно нових надходжень, що робить його у вказаний період своєрідним аналогом книги вступу. Систематичний запис всього археологічного зібрання здійснювали в нових інвентарних книгах.

Після передачі до ЦІМ величезної кількості колекцій необхідність у новій інвентаризації стала нагальною, також її потребувала нова експозиція. Документи, що збереглися та висвітлюють початок інвентаризації ЦІМ, походять із кабінету нумізматики. Так, В. Шугаєвський⁴ уже наприкінці 1936 р. – на початку 1937 р. писав доповідні записки до дирекції

³ Грінченко Володимир Автономович (1900–1948) – український археолог і музейник, працював у Катеринославському історико-археологічному музеї, Харківському історичному музеї, а також у ПМК. У 1928–1930 рр. був заступником голови Дніпрогесівської археологічної експедиції. Він перейшов на роботу до ЦІМ у 1936 р. Спочатку працював завідувачем відділу рабовласницького суспільства та вченим секретарем. У лютому 1937 р. його призначено виконувачем обов'язки директора музею, але 5.10.1937 р. звільнено з роботи через критику у пресі [Нестуля, 1991, с. 204–209]. Його заарештували 18.07.1938 р. та засудили до п'яти років таборів. Серед шкідницької діяльності В. Грінченка в музейній сфері названо: затягування відкриття експозиції, постійне перевезення музейних колекцій з одного приміщення до іншого, створення несприятливих умов праці для колективу, а також те, що фонди музею перебували в абсолютно хаотичному стані [ЦДАГО, ф. 263, оп. 1, спр. 36371, арк. 64–66, 82зв, 91].

⁴ Шугаєвський Валентин Андрійович (1884–1966) – нумізмат, археолог та історик. До революції працював в Ермітажі, у 1920-х роках – у Чернігові. З 1926 р. зарахований до Всеукраїнського музейного містечка, пізніше призначений на посаду завідувача відділу нумізматики. У 1933 р. два місяці перебував в ув'язненні. Після цього поступив на роботу до ЦІМ, де працював на різних посадах у відділі нумізматики [Курас, Яушева-Омельянчик, 1995, с. 88–96]. За свідченням В. Грінченка, його зняли з посади завідувача відділу нумізматики за зрив термінів формування експозиції історії монети [ЦДАГО, ф. 263, оп. 1, спр. 36371, арк. 65]. Після цього місце тимчасово завідувача відділу обійняв С. Коршенко.

ЦІМ про необхідність складання “карткового охоронного каталогу” на предмети, відібрані для експозиції [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 41, 42].

Він пояснив, що потребу інвентаризації визначив науковий секретар музею В. Грінченко на нараді наукових співробітників ще влітку 1936 р. Він наполягав: “... що інвентаризація вже визначеного матеріалу є справа невідкладна. Затримка її є автоматичною затримкою експозиції, бо остання ні в якій спосіб неприпустима на незафіксованому, принаймні в охоронних описах, матеріалі. Якщо не буде складено охоронних описів, не можна приступати й до експозиційної роботи” [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 43].

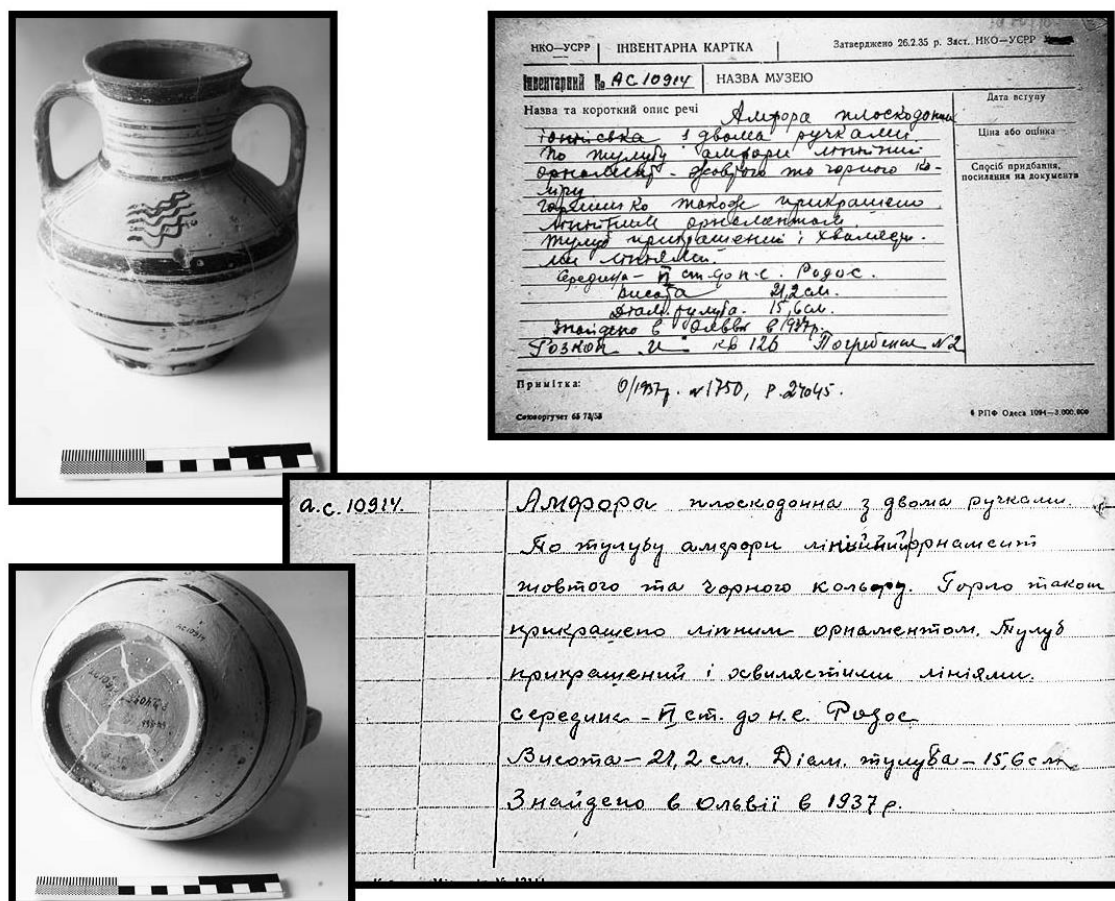

Рис. 6. Запис в інвентарній книзі ЦІМ, інвентарна картка та експонат з відповідним номером (1938)
 Fig. 6. The record in the inventory book of the Central Historical Museum, inventory card, and the exhibit with the corresponding number (1938)

Повна інвентаризація колекції ЦІМ розпочалася в 1937 р. Стару документацію та відповідну нумерацію музейних предметів припинили й розпочали нову, побудовану на абсолютно інших засадах. Найбільш повне уявлення про принципи інвентаризації надає наказ № 48 по ЦІМ від 5.06.1937 р. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 31, 32], який видав В. Грінченко, на той момент вже виконувач обов'язків директора музею. Хоча він стосувався лише трьох відділів – феодалізму, зброї та нумізматики – прописана процедура інвентаризації робить його цінним джерелом реконструкції інвентаризаційного процесу всієї установи (рис. 5).

Необхідність нової інвентаризації музейної колекції у наказі обґрунтована значним надходженням експонатів із різних музеїв, установ і від приватних громадян. Організувати роботу мали завідувачі відділів, залучаючи наукових співробітників і лаборантів. Останні

повинні були заповнювати картковий каталог, відвівши на це дві години робочого часу. Винятком був лише відділ зброї, який мав присвятити цьому весь робочий день. Терміни закінчення інвентаризації відрізнялися для відділів, але загалом обмежувалися серединою листопада 1937 р. Норма виробітку становила вісім карток на годину для наукових працівників і шість – для молодших наукових.

Матеріал для інвентаризації поділили на чотири групи. До першої належали експонати особливого значення для експозиції, а також виготовлені з коштовних матеріалів. До другої – музейні предмети другорядного значення. До третьої – предмети, що повторювалися та могли бути використані для обміну з іншими музеями. До четвертої – матеріали, які не мали музейного значення. Музейні предмети першої групи підлягали інвентаризації найпершими. До них також ставили особливі вимоги: їх треба було точно описати, обміряти, зважити та сфотографувати.

Процес інвентаризації мав бути налагоджений так: працівник чітко заповнював інвентарні картки в одному примірнику якісними чорнилами та передавав їх своєму завідувачеві відділу. Той мав перевірити їх, розписатись на них і в кінці дня передати вченому секретареві. Останній повинен був стежити за виконанням відділами плану, перевіряв кількість карток і передавав спеціалістові-інвентаризаторові для занесення карток до загальної інвентарної книги. У цей момент картки отримували інвентарні номери. Після цього вчений секретар передавав пронумеровані картки під розписку назад до відділу, де вони зберігалися надалі. Категорично заборонено було робити помітки та правки в картках без затвердження директора. Надавати картки та інвентарні книги в користування стороннім особам без дозволу директора також суворо заборонялося. Крім того, вчений секретар мав забезпечувати працівників усіма необхідними матеріалами та керувати роботою інвентаризаторів. Нові інвентарні книги мали бути прошнуровані, пронумеровані та пропечатані. Ймовірно, такий самий механізм інвентаризації повинні були застосовувати і щодо археологічних колекцій, адже серед документації наявні як картковий каталог, так і інвентарні книги.

Додаткову інформацію та конкретизацію окремих аспектів інвентаризаційного процесу надавали пропозиції П. Безуглого, який у 1937 р. став завідувачем фондів ЦІМ [ЦДАВО, ф. 166, оп. 11, спр. 373], адресовані завідувачам відділів, якими ті мали керуватися у щоденній роботі. Зокрема зазначалося, що старі номери на предметах не можна знищувати в жодному випадку, а зберігати принаймні до перевірки співробітників фондів по контрольній книзі. Нанесення нових номерів на предмети під час інвентаризації мало відбуватися у момент їх наукової обробки, без відкладання на інший час. Не допустимою була обробка кількох предметів одночасно – тільки кожного окремо [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 47].

Резолюція зборів наукових працівників ЦІМ від 14.08.1937 р. визначила зобов'язання, які взяв на себе колектив з інвентаризації колекцій, і призначала відповідальних за її виконання: *“1. Відділу зброї до I/IX упорядкувати фонди та переінвентаризувати 1 500 шт. експонатів. Відпов.[ідальний] т. Маєвський. 2. Відділу нумізматики до I/IX заінвентаризувати 3 000 монет. Відпов.[ідальний] т. Коршенко. 3. Відділу докласового суспільства заінвентаризувати 1 500 експонатів /відпов.[ідальний] т. Тесля/. 4. Відділу рабовласницького суспільства заінвентаризувати 3 500 експонатів. /Відпов.[ідальний] т. Гринченко/. 5. Відділу феодалізму заінвентаризувати 1 500 експонатів. /Відпов.[ідальний] т. Бондарь/”* [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 32]. Враховуючі чималу кількість предметів, які підлягали інвентаризації, навряд чи йдеться про норми, розраховані на половину місяця. Можливо, про загальну кількість заінвентаризованих предметів, на яку треба було вийти до 1.09.1937 р. План відділу нумізматики на 1938 р. встановлював значно менші норми навантаження. Так, опрацювання монет визначалося як 3 500–4 000 на рік на наукового співробітника, що, ймовірно, виражалося у складанні інвентарних карток. Запис до інвентарної книги передбачав 14 000 предметів на рік [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 50, 51]. Плани відділу Скіфії та причорноморських колоній на 1938 р. визначали норми навантаження у 25 карток на день на наукового співробітника [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 40а, арк. 2].

Не всі особи, призначені відповідальними за інвентаризацію, змогли продовжувати цю роботу. В. Грінченко, який так багато зробив для цієї справи, звільнився 5.10.1937 р. Завідувача відділу докласового суспільства Т. Теслю⁵ заарештували 29.10.1937 р. С. Коршенка⁶ з відділу нумізматики перевели на посаду завідувача відділу Скіфії та грецьких причорноморських колоній і надалі він опікувався інвентаризацією вже цього підрозділу.

Рис. 7. Інвентарна картка ЦІМ, складена Н. Лінкою-Геппенер (1940)
Fig. 7. The inventory card of the Central Historical Museum written by N. Linka-Geppener (1940)

⁵ Тесля Трохим Трохимович (1903–1937) – розпочав археологічну діяльність у 1929 р. Брав участь у роботі Дніпрогесівської експедиції. У 1933 р. захистив дисертацію, працював у Дніпропетровському історичному музеї. З 1934 р. переведений до Всеукраїнського музейного городка, згодом обіймав посаду завідувача відділу докласового суспільства ЦІМ. 29.10.1937 р. заарештований, а 27.11.1937 р. розстріляний [Григоренко]. Серед показань обвинувачуваного згадана шкідницька діяльність у музейній сфері, зокрема зрив термінів побудови експозиції ЦІМ до 20-ї річниці Жовтневої революції у відділі докласового суспільства, феодалізму та нумізматики [ЦДАГО, ф. 263, оп. 1, спр. 37201, т. 1, арк. 11]. У зриві інвентаризації Т. Теслю не звинувачували.

⁶ Коршенко Сергій Васильович (1902 р. н.) з 1936 р. працював у ЦІМ. 6.08.1937 р. переведений до відділу нумізматики ЦІМ (спочатку – старшим науковим співробітником, пізніше – завідувачем відділу). У листопаді 1937 р. переведений на посаду завідувача відділу Скіфії і грецьких причорноморських колоній [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 11, спр. 395, арк. 28–29зв].

Археологічні колекції всіх трьох відділів записували до інвентарних книг, нумерація у яких продовжувалася. Так, нумерація карток (і, відповідно, музейних предметів) у них спільна для трьох. Інвентарні книги відділу Скіфії та грецьких причорноморських колоній одержали шифр “ас” (“Античність–Скіфія”), книги відділу Київської Русі – шифр “с” (“слов’яни”). Книги відділу докласового суспільства шифру не мали. Картки відділу записували великими партіями, тому кожний з них отримував значні проміжки у номерах (зазвичай по кілька тисяч). Наприкінці інвентарної книги № 1 (ас) простим олівцем написано: “Ліміт: 10 001–13 500, 23 001–24 100, 76 592–85 300”. Це відповідає проміжкам, виділеним для запису предметів скіфо-античного відділу, з тією різницею, що до номерів останнього записи так і не були доведені. Наразі доволі важко відновити картину нумерації колекцій археологічних відділів через неповну збереженість тогочасної документації. Далі наводимо ймовірний перелік інвентарних книг археологічних відділів⁷.

Таблиця 2

Інвентарні книги Центрального історичного музею (1938–1941)

Назви інвентарних книг	Інв. №	Рік	Примітки
1	2	3	4
<i>Інвентарні книги Відділу Докласового суспільства</i>	<i>1–10 000</i>		<i>Відсутні, картки відсутні</i>
Інв. книга № 1 (ас)	10 001–10 579	1938 р.	
Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких Причорноморських колоній № 2	10 580–10 997	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких Причорноморських колоній № 3	10 998–11 573	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких колоній Причорномор’я № 4	11 573–12 194	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких Причорноморських колоній № 5	12 195–12 677	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких колоній № 6	12 678–13 089	1938–1939 рр.(?)	
<i>Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких колоній № 7</i>	<i>13 090–13 500</i>		<i>Відсутня</i>
<i>Інвентарні книги Відділу Докласового суспільства</i>	<i>Наявні картки 13 501–14 400</i>		<i>Відсутня</i>
Інв. книга № 1. Археологічних фондів Київської Русі	20 000–20 462	20.01.1939 р.	
Інв. книга № 2. Археологічних фондів Київської Русі	20 463–20 921	1939 р.	
Інв. книга № 3. Археологічних фондів Київської Русі	20 922–21 596	1939 р.	
Інв. книга № 4. Археологічних фондів Київської Русі	21 597–22 200	1939 р.	

⁷ Відсутні книги в таблиці подано курсивом. Назви подані відповідно до заголовків на самих книгах.

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Інв. книга № 5. Археологічних фондів Київської Русі	22 201–23 000	1939 р.	
<i>Інв. книга Відділу Скіфії та Грецьких колоній № 7</i>	<i>23 001–23 484</i>		<i>Відсутня</i>
Інв. книга ас № 8	23 485–23 964	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга ас № 9	23 964–24 355	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга ас № 10	24 355–25 388	1938–1939 рр.(?)	
Інв. книга ас № 11	25 388а–25 457	1938–1939 рр.(?)	
<i>Інвентарні книги Відділу Докласового суспільства</i>	<i>Наявні картки 40 000–41 000</i>		<i>Відсутня</i>
<i>Інв. книга № 6. Археологічних фондів Київської Русі</i>	<i>Наявні картки 56 684–57 469</i>		<i>Відсутня</i>
Інв. книга № 7. Археологічних фондів Київської Русі	57 470–58 216	12.1939 р.	
Інв. книга № 8. Археологічні фонди Київської Русі	65 268–66 105	01.1940 р.	
<i>Інв. книга № 9. Археологічних фондів Київської Русі</i>	<i>66 106–66 736</i>	<i>1940 р.</i>	<i>Відсутня</i>
Інв. книга № 10. Археологічних фонди Київської Русі	66 737–67 327	1940 р.	
Інв. книга № 11. Археологічних фонди Київської Русі	67 328–67 801	1940 р.	
Інв. книга № 12. Археологічних фонди Київської Русі	67 802–68 423	1940–1941 рр.(?)	
Інв. книга № 13. (Київська Русь)	68 424–68 846	1940–1941 рр.(?)	
<i>Не внесені до інвентарних книг (?)</i>	<i>Наявні картки 68 847–69 324</i>		

Інвентарні книги археологічних відділів записані до книжок, надрукованих на Четвертій поліграфічній фабриці ім. Леніна в 1937 р., що однозначно визначає дату їх заповнення – не раніше 1937 р. Інвентарна книга № 1, 2 (ас) заповнена, ймовірно, рукою С. Коршенка. У першій наявній рубрикації, написана простим олівцем, зокрема *“Вітрина № 1 – виробництво”*, тобто заповнена в порядку розташування вітрин в експозиції. Це відносить початок написання книги до часу формування експозиції відділу, яка відкрилася 1. 05. 1938 р. План відділу на 1938 р. засвідчує, що на початок року її структурування не тільки не почалося, але й навіть не була складена схема: *“Відділу Рабовласницького суспільства зараз фактично не існує. Всю роботу треба починати з комплектування штату, засвоєння наявного матеріалу, організації експозиції ...”* [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 40а, арк. 1, 2]. Так, заповнення інвентарних книг скіфо-античного відділу могло початися не раніше весни 1938 р. Проте звіт за 1938 р. свідчить, що навесні був закінчений лише охоронний опис на експозиційні матеріали та відібрані картки, а внесення цієї інформації до інвентарних книг розпочалося лише у грудні [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 40а, арк. 19].

На відміну від книг “ас”, більшість інвентарних відділу Київської Русі мають дати заповнення, починаючи з 20.01.1939 р. по 1940 р. Інвентарні книги відділу докласового суспільства повністю втрачені, робити висновки про них можна лише за залишками картотеки.

Книги заповнювали на розвороті. На лівій стороні були графи для інвентарного номера, дати вступу, назви й опису предметів. Опис часто охоплював розміри предмета, місце знахідки, автора розкопок і навіть посилання на літературу. Окремі графи для цієї інформації не були передбачені (рис. 6). На правій стороні вказана ціна, спосіб надходження та примітки. Дати

внесення окремих записів відсутні. На останній сторінці наявний запис: скільки в кожній конкретній книзі пронумеровано музейних предметів, скільки сторінок, а також зазначено, що книгу прошнуровано та пропечатано сургучною печаткою. У деяких книгах збереглися прошивка та печатки, хоча в більшості – тільки наскрізні отвори.

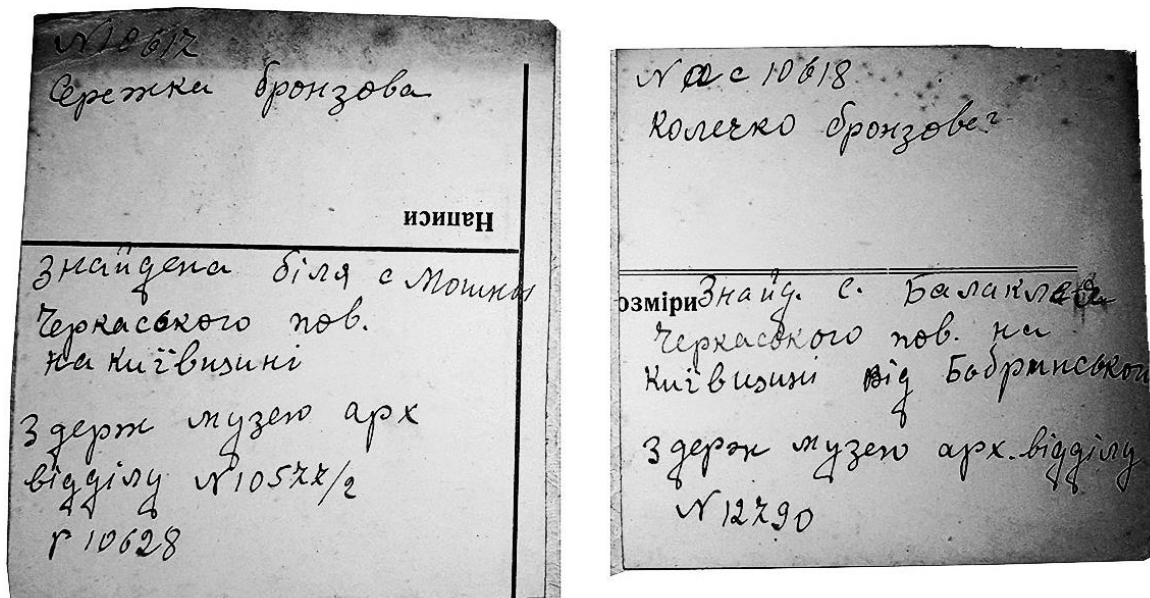

Рис. 8. Інвентарні картки, написані на обрізках бланків

Fig. 8. Inventory cards written on scraps of other registration forms

З наказу про інвентаризацію бачимо, що у відділах відбувалося лише написання карток, а інвентарні книги заповнювали спеціальні співробітники-інвентаризатори, можливо тому їхні почерки ідентифікувати не можливо. Проте відомо, що інвентаризацією нумізматичного відділу займався С. Коршенко. Так, В. Шугаєвський намагався залучити С. Коршенка до інвентаризації нумізматичного зібрання ще в 1936 р. Він пояснював це тим, що силами самого кабінету нумізматики неможливо займатися експозицією та інвентаризацією одночасно, тому пропонував залучити додаткового працівника в позаробочий час [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 43]. Прохання не задовільнив директор А. Левкович⁸, який зазначив, що не можна будувати роботу на додаткових працівниках і понаднормових годинах, що відділ отримує жалування та має його відпрацьовувати, а з великим обсягом роботи можна впоратися завдяки чіткому плану. Ймовірно, наступний директор В. Грінченко більше переймався потребами відділу. Зберігся договір від 15.07.1937 р. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 33, 34] про те, що С. Коршенко бере на себе роботу із внесення до інвентарної книги золотих й особливо цінних срібних монет у кількості 760 одиниць.

Зазначено, що до книги записують монети за даними, зазначеними в інвентарних картках. Запис проводиться друкованими літерами. Музей за цю роботу сплатив інвентаризаторові 360 крб, і вона мала бути закінчена до 15.09.1937 р. Тобто С. Коршенко, який на той момент не працював у відділі нумізматики, мав скласти інвентарну книгу цього відділу за окрему платню згідно з трудовою угодою. Акт виконаних робіт від 14.09.1937 р. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д,

⁸ Левкович Антон Казимирович – директор ЦІМ у 1935–1937 рр., попередник В. Грінченка. Після звільнення з посади якийсь час продовжував працювати в музеї. 26.05.1938 р. заарештований і 2.10.1938 р. розстріляний [Попельницька, 2016, с. 31–33].

спр. 41, арк. 35] засвідчив, що всі 760 монет С. Коршенко у книгу вніс із додержанням умов, передбачених договором.

Інвентарні книги записували з карток, котрі заповнили працівники відділів. Інвентарні картки на 760 монет із дорогоцінних металів склали наукові співробітники відділу В. Маєвський та С. Коршенко. Так, акт виконаних робіт [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 33, арк. 39] від 11.08.1937 р. зазначає, що монети були визначені, зважені й апробовані та на них склали інвентарні картки. Плани та звіти археологічних відділів свідчать, що складання карток там розпочалося також у 1937 р. [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 40а, арк. 2]. Збереглася доволі значна кількість, для яких друкували спеціальні бланки. На більшості зазначено, що їх затвердив НКО УСРР у 1935 р., наявні й більш пізні – 1940 р. видання.

Інвентарні картки того часу виглядали доволі просто. У правому верхньому кутку вказувався інвентарний номер. Більшу частину займало велике розліноване поле для опису. Невеличкі поля призначалися для дати вступу, ціни та способу придбання.

Внизу розташовувалися примітки. До основного поля опису вносили багато інформації: опис предмета, розміри, місце й умови знахідки. У примітки коротко записували посилання на літературу. Зворотний бік картки мав тільки три поля: місце переховування речі в музеї, стан речі: консервація, реставрація. Більшість інвентарних карток ЦІМ не підписана, проте збереглася значна кількість, котру склала видатний археолог І. Фабриціус⁹, яка з 1938 р. працювала у відділі Скіфії та грецьких причорноморських колоній як консультант [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 40а, арк. 20]. У відділі Київської Русі збереглися картки, підписані Н. Лінкою-Геппенер¹⁰ (рис. 7).

Поряд з основною картотекою існували інші, ймовірно, допоміжні. Так, В. Шугаєвський ще до початку основної інвентаризації згадує роботу над картковим охоронним каталогом, призначеним для обліку експозиційного матеріалу [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 41, 42]. Він зазначає, що цей каталог дуже короткий і стислий. В археологічних відділах велися подібні картотеки на дрібних бланках або взагалі на клаптиках порізаного паперу (рис. 8). Зразком подібної була т. зв. картотека “р” (ймовірно, розшифровується як “рабовласництво”) відділу Скіфії та грецьких колоній, яка мала власні номери, що не збігалися з каталогу “ас”. Працівники відділу могли вести її для внутрішніх потреб в обліку колекцій при підготовці до будівництва експозиції. Значну кількість карток писали на бланках ВІМ, при цьому використовували як великі картки (рис. 2), так і маленькі. На них зазначені номери з шифрами “с” та “ас”, серед них наявні на нові надходження з розкопок Ольвії 1936–1937 рр., написаних так само на бланках ВІМ. Деякі з них використовували тривалий час і мали помітки та доповнення 1948–1949 рр. Частина карток скіфо-античного відділу написана на бланках, призначених для відділу нумізматики. Ймовірно, С. Коршенко, переходячи з одного відділу до іншого, прихопив певну кількість бланків.

Інвентаризація фондів колекцій стикалася й з іншими проблемами. Наприклад, складені картки треба було десь зберігати, для чого виготовляли спеціальні шухляди. У службовій записці В. Шугаєвського [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 40] від 29.03.1937 р. зазначено, що господарська частина музею ігнорує його заявку, та нагадано про необхідність виготовлення ящиків, адже вже складені 2 500 інвентарних карток немає де зберігати. Як свідчать наступні доповідні В. Шугаєвського, ситуація не покращилася і в 1938 р. У лютому того ж року він писав заяву вже наступному директору М. Овчаренку, вкотре нагадуючи про

⁹ Фабриціус Ірина Василівна (1882–1966) – відомий археолог, фахівець з археології скіфського часу, працювала в Херсоні та Санкт-Петербурзі. У 1937 р. розпочала роботу в Інституті археології у Києві [Костенко, Шевченко, 2016, с. 122–133]. У 1938–1940 рр. працювала у ЦІМ за сумісництвом [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-л, спр. 4, арк. 39].

¹⁰ Лінка-Геппенер Надія Володимирівна (1896–1981) – музейник та археолог, працювала у Всеукраїнському музейному містечку. 16.01.1939 р. перейшла на роботу до ЦІМ, у 1940 р. призначена завідувачем відділу Київської Русі. Вона залишила спогади, які є цінним джерелом з історії музейного життя першої половини ХХ ст. [Києво-Печерська..., 2016, с. 1096–1097].

	39179.	Кам'яне з'ясування м'ягкої мелодічної форми Давид, ка- мір 2,8 см. с. Волосяво Вулиця вул. з колекції Курін- цева			
	39180	Серези між дулімо- гревічної кераміки. с. Волосяво	12		
	39181	Замком кілець з кварцу с. Волосяво			
	39182	Замком кілець ма- леньких, с. Волосяво	3		
1943р.	39183	Ваза з фаянсу вуляси, 5 см. і роками писанки вісудли, темносірого кольору. Добре вироблена на гактарному ка- мі. Поверхня лощена. З гол- ківського боку, міме вуляси, до ліній з'являю прорізи по- суду, прикрашені широким случого орнаментом. Орнамент у всіх ф'ях відкріках міме вуляси різний, виконаний			З збірки Ку- ндревича. За його катало- гом № 39.
					

Рис. 9. Сторінка з інвентарної книги із записами П. Курінного та В. Козловської (1943)
Fig. 9. The page from the inventory book with writings of P. Kurinnyj and V. Kozlovskaya (1943)

необхідність виготовлення шаф, адже кілька тисяч інвентарних карток зберігаються в неналежних умовах, мнутья та псуються [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 41, арк. 42].

Період інвентаризації Центрального історичного музею тривав недовго. Вже у 1941 р. його перервала гітлерівська окупація Києва, під час якої під керівництвом німецьких органів управління музей продовжував діяти. Саме в цей період спостерігається короткочасне повернення до каталогу Музею старожитностей та мистецтв за 1942–1943 рр. Виникає гостра потреба у фіксації нових надходжень, адже до інституції передані дрібні зібрання з різних музеїв Києва. Перший запис датується 27.11.1942 р. Весь обсяг, 76 записів (інв. № 39 112–39 187), займає 9 сторінок (475–483). Останній датований стосується 1943 р. без зазначення числа. Серед предметів, що надійшли за цей період, вказані: залізні списи, знайдені біля лаври та передані доктором Швейцером; матеріали, знайдені у приміщенні Арсеналу навпроти лаври; експонати з Геологічного музею; ваза із зібрання Ф. Кундревича; посудина з розкопок Я. Яроцького в

с. Лепесівка на Волині; цегла, отримана від В. Козловської; мідна шпилька, куплена в п. Статкевич; сокира – дарунок П. Курінного. Більша частина інвентарних записів цього періоду здійснена рукою П. Курінного, проте № 39 183–39 185 записала В. Козловська [Сорокіна, Завальна, Радієвська, 2015, с. 291–292]. Значна частина документації ЦІМ була вивезена до Німеччини в 1943 р. разом з археологічними колекціями.

Після звільнення Києва та відновлення роботи ЦІМ 10.11.1943 р. музей опинився у складному становищі, втративши значну частину колекцій та документації. Тому вже в 1944 р. розпочалася нова інвентаризація, завдяки якій музейні предмети та колекції отримали свої сучасні номери.

Прикре становище музею подає огляд стану фондів, який здійснив Н. Мацапура для Управління музеїв при Комітеті культури УРСР у 1946 р. У документі зазначено, що інвентарні книги та картотеки відділу докласового суспільства повністю вивезли німці. Працівники ведуть інвентарні книги та колекційні списки, а картки ще не заведені. По відділу Скіфії та причорноморських колоній збереглася частина старих книг й інвентарних карток. Нові книги не ведуть через їх відсутність, а картки заведені лише на унікальні експонати. У відділ Київської Русі збереглися всі 12¹¹ довоєнних книг та 18 тис. інвентарних карток. Нові книги не ведуть – пишуть лише колекційні списки, картки заводять тільки на окремі експонати [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 17-а, арк. 16–24].

У 1945–1946 рр. до музею повернули евакуйовані експонати, а у 1948 р. – колекції вивезені до Німеччини. Частина старої документації також повернулася, проте зазнала значних втрат. Акти Комісії з прийому, інвентаризації та розподілу музейних і бібліотечних цінностей, повернутих із Німеччини, згадують повернення інвентарних книг і картотек (акт № 564 від 11.01.1948; акт № 672 від 16.02.1948 р.), хоча не уточнюють, документація яких саме відділів. Інвентарні книги відділу докласового суспільства були втрачені повністю, знищена більша частина картотеки. Фондово-облікова документація інших археологічних відділів постраждала менше, але також зазнала втрат.

Інвентаризація археологічних колекцій під час існування ЦІМ – одне з найбільш складних і заплутаних питань в історії НМІУ. З'ясування її принципів та підходів дуже важливе й необхідне для подальшого дослідження археологічних колекцій музею і відновлення даних на депаспортизовані предмети.

Автори висловлюють щиру подяку ст. наук. співробітникові відділу збереження фондів НМІУ Т. Радієвській за всебічну допомогу.

ЛІТЕРАТУРА

Безкоровайна Ю. Г. (2016). Доля археологічних коштовностей Центрального історичного музею (1930–1940-ві рр.) мовою документів // Археологія і фортифікація України. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський. – С. 309–316.

Григоренко Т. О. Археолог Трохим Тесля: розтоптана доля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://museum.dp.ua/article_2015_46.html.

Києво-Печерська Лавра у часи Другої світової війни: дослідження, документи, спогади. (2016) / Упоряд. Т. М. Себта, Р. І. Качан. – К.: Філюк О. В. – 1 200 с.

Ковтанюк Н. Г., Шовкопляс Г. М. (1999а). Сторінки історії музею (20–50-ті роки ХХ ст.) // Національний музей історії України: його фундатори та колекції. – К. – С. 3–24.

¹¹ Не вся інформація, наведена в документі, відповідає дійсності. Зокрема, як з'ясувалося, інвентарні книги відділу Київської Русі збереглися не “всі 12”, а 11 з 13-ти. У відділі докласового суспільства – частина картотеки. Проте документ подає яскраву характеристику умов зберігання фондів і роботи співробітників, зокрема про відділ Київської Русі зазначено: “Фонды отдела размещены в одной комнате 1-го этажа. Комната большая, но все же не может обеспечить надлежащее хранение всего имеющегося материала. Имеется четыре окна, которые еще не застеклены. Холодно и ветрено. Общий ремонт еще не был произведен. Стены после ремонта систем отопления еще не заделаны. Грязно и пыльно” [НА НМІУ, ф. р-1260, оп. 1-д, спр. 17-а, арк. 23].

- Ковтанюк Н., Шовкопляс Г. (1999). Скарбниця історичної пам'яті України // Київська старовина. – № 4. – С. 63–80.
- Козловська В. Є. (1928). Провідник по археологічному відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка у Києві. – К. – 40 с.
- Колеснікова В. А. (2007). Вікентій (Чеслав) Хвойка. Сторінки наукової біографії. – К. – 192 с.
- Костенко А. В., Шевченко А. В. (2016). І. В. Фабриціус (1882–1966 рр.): археолог та музеєзнавець // Археологія. – № 2. – С. 122–133.
- Курас Г., Яушева-Омельянчик Р. (1995). Шугаєвський В.А. – історик, археолог, нумізмат // Київська старовина. – № 5. – С. 88–96.
- Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. – Ф. 2. – Спр. 5. – Од. зб. 122.
- НА ІА НАНУ. – Ф. 2. – Спр. 5. – Од. зб. 124.
- Науковий архів Національного музею історії України. – Ф. р-1260. – Оп. 1-д. – Спр. 17-а.
- НА НМІУ. – Ф. р-1 260. – Оп. 1-д. – Спр. 24.
- НА НМІУ. – Ф. р-1 260. – Оп. 1-д. – Спр. 33.
- НА НМІУ. – Ф. р-1260. – Оп. 1-д. – Спр. 17-б.
- НА НМІУ. – Ф. р-1260. – Оп. 1-д. – Спр. 18.
- НА НМІУ. – Ф. р-1260. – Оп. 1-д. – Спр. 40а.
- НА НМІУ. – Ф. р-1260. – Оп. 1-д. – Спр. 41.
- НА НМІУ. – Ф. р-1260. – Оп. 1-л. – Спр. 4.
- Нестуля О. О. (1991). Сплундрована доля (В. А. Грінченко) // Репресоване краєзнавство (20–30-ті рр.). – К. – С. 204–209.
- Оксенич М. В. (2005). Еволюція структури Національного музею історії України та створення його фондів // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 367–388.
- Павлова В. В. (2007). Сторінки життя та наукова діяльність В. Є. Козловської // Археологія. – № 4. – С. 70–83.
- Попельницька О. (2016). Антон Казимирович Левкович – перший директор Центрального історичного музею у Києві: 1935–1937 рр. // Науковий вісник Національного музею історії України. – К. – Т. 2(1). – С. 31–41.
- Радієвська Т. М., Сорокіна С. А., Завальна О. М. (2016). Мандрі археологічних колекцій Національного музею історії України в 1930-ті рр. // Праці Центру пам'яткознавства. – К. – Вип. 29. – С. 183–200.
- Рудинський М. Я. (2001). Автобіографія // Михайло Якович Рудинський. Бібліографічний покажчик / Укладачі Шовкопляс І. Г., Супруненко О. Б., Удовиченко О. І. – Київ–Полтава. – С. 22–24.
- Сорокіна С. А., Завальна О. М., Радієвська Т. М. (2015). Діяльність Музею до- і ранньої історії в Києві у 1942–1943 рр. (за матеріалами НМІУ) // Археологія і фортифікація України. – Кам'янець-Подільський. – С. 288–296.
- Сорокіна С., Завальна О., Радієвська Т. (2017). Каталог графа О. О. Бобринського як джерело дослідження походження археологічних колекцій у зібрання Національного музею історії України // Археологія і фортифікація України. – Кам'янець-Подільський. – С. 329–335.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 3426.
- ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 11. – Спр. 373.
- ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 11. – Спр. 395.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 36371.
- ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 37201.
- ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 51337.
- ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 65995.
- Центральний історичний музей ім. Т. Шевченка в м. Києві. Короткий довідник. (1941). – К. – 56 с.

Шовкопляс Г. М. (2000). Вікентій В'ячеславович Хвойка – видатний український археолог (до 150-річчя від дня народження) // Вікентій В'ячеславович Хвойка та його внесок у вітчизняну археологію (до 150-річчя від дня народження). – К. – С. 4–25.

Шовкопляс Г. М. (1988). Колекції матеріалів з археологічних досліджень М. Я. Рудинського в Державному історичному музеї УРСР // Актуальні проблеми фондової роботи музеїв. – К. – С. 32–38.

Шовкопляс Г. М. (1992). Сильвестр Сильвестрович Магура (1897–1937) // Археологія. – № 1. – С. 109–116.

Яненко А. (2017). Археологічний музей Всеукраїнської академії наук. – К. – 288 с.

Яненко А. (2014). Щоденник наукового робітника Археологічного музею ВУАН С. С. Магури в контексті інституціональної історії археології міжвоєнного періоду // Археологія і фортифікація України. – Кам'янець-Подільський. – С. 373–379.

REFERENCES

Bezkorovaina, Yu. H. (2016). Dolia arkheolohichnykh koshtovnostei Tsentralnoho istorychnoho muzeiu (1930–1940-vi rr.) movoiu dokumentiv. *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy. Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Kam'ianets-Podilskyi, 309–316 (in Ukrainian).

Hryhorenko, T. O. Arkheoloh Trokhym Teslia: roztoptana dolia. Retrieved from http://museum.dp.ua/article_2015_46.html (in Ukrainian).

Sebta, T. M., & Kachan, R. I. (Eds.). (2016). *Kyievo-Pecherska Lavra u chasy Druhoi svitovoi viiny: doslidzhennia, dokumenty, spohady*. Kyiv, 1 200 pp. (in Ukrainian).

Kovtaniuk, N. H., & Shovkopliash, H. M. (1999a). Storinky istorii muzeiu (20–50-ti roky XX st.). *Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy: yoho fundatory ta kolektsii*. Kyiv, 3–24 (in Ukrainian).

Kovtaniuk, N., & Shovkopliash, H. (1999). Skarbnytsia istorychnoi pam'iaty Ukrainy. *Kyivska starovyna*, 4, 63–80 (in Ukrainian).

Kozlovska, V. Ye. (1928). *Providnyk po arkheolohichnomu viddilu Vseukrainskoho istorychnoho muzeiu im. T. Shevchenka u Kyievi*. Kyiv, 40 pp. (in Ukrainian).

Kolesnikova, V. A. (2007). *Vikentii (Cheslav) Khvoika. Storinky naukovoï biohrafii*. Kyiv, 192 pp. (in Ukrainian).

Kostenko, A. V., & Shevchenko, A. V. (2016). I. V. Fabrytsius (1882–1966 rr.): arkheoloh ta muzeieznavec. *Arkheolohiia*, 2, 122–133 (in Ukrainian).

Kuras, H., & Yausheva-Omelianchyk, R. (1995). Shuhaievskiy V.A. – istoryk, arkheoloh, numizmat. *Kyivska starovyna*, 5, 88–96 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 2. Spr. 5. Od. zb. 122 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 2. Spr. 5. Od. zb. 124 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r-1260. Op. 1-d. Spr. 17-a (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r-1 260. Op. 1-d. Spr. 24 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r-1 260. Op. 1-d. Spr. 33 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r-1260. Op. 1-d. Spr. 17-b (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r -1260. Op. 1-d. Spr. 18 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r -1260. Op. 1-d. Spr. 40a (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r -1260. Op. 1-d. Spr. 41 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. F. r -1260. Op. 1-l. Spr. 4 (in Ukrainian).

Nestulia, O. O. (1991). Splyndrovana dolia (V. A. Hrinchenko). *Represovane kraieznavstvo (20–30-ti rr.)*. Kyiv, 204–209 (in Ukrainian).

Oksenysh, M. V. (2005). Evoliutsiia struktury Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy ta stvorennia yoho fondiv. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 12(1), 367–388 (in Ukrainian).

Pavlova, V. V. (2007). Storinky zhyttia ta naukova diialnist V. Ye. Kozlovskoi. *Arkheolohiia*, 4, 70–83 (in Ukrainian).

Popelnytska, O. (2016). Anton Kazymyrovych Levkovych – pershyi dyrektor Tsentralnoho istorychnoho muzeiu u Kyievi: 1935–1937 rr. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, 2(1), 31–41 (in Ukrainian).

Radiievska, T. M., Sorokina, S. A., & Zavalna, O. M. (2016). Mandry arkheolohichnykh kolektsii Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy v 1930-ti rr. *Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva*, 29, 183–200 (in Ukrainian).

Rudynskiy, M. Ya. (2001). Avtobiohrafia. *Mykhailo Yakovych Rudynskiy. Bibliohrafichnyi pokazhchik*. Kyiv–Poltava, 22–24 (in Ukrainian).

Sorokina, S. A., Zavalna, O. M., & Radiievska, T. M. (2015). Diialnist Muzeiu do- i rannoï istorii v Kyievi u 1942–1943 rr. (za materialamy NMIU). *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy*. Kam'ianets-Podilskiy, 288–296 (in Ukrainian).

Sorokina, S., Zavalna, O., & Radiievska, T. (2017). Katalohy hrafa O. O. Bobrynskoho yak dzherelo doslidzhennia pokhodzhennia arkheolohichnykh kolektsii u zibrannia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy*. Kam'ianets-Podilskiy, 329–335 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F. 166. Op. 6. Spr. 3426 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F. 166. Op. 11. Spr. 373 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F. 166. Op. 11. Spr. 395 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy. F. 263. Op. 1. Spr. 36371 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy. F. 263. Op. 1. Spr. 37201 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy. F. 263. Op. 1. Spr. 51337 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy. F. 263. Op. 1. Spr. 65995 (in Ukrainian).

Tsentralnyi istorychnyi muzei im. T. Shevchenka v m. Kyievi. Korotkyi dovidnyk (1941) Kyiv, 56 pp. (in Ukrainian).

Shovkopliias, H. M. (2000). Vikentii V'iacheslavovych Khvoika – vydatnyi ukrainskyi arkheoloh (do 150-richchia vid dnia narodzhennia). *Vikentii V'iacheslavovych Khvoika ta yoho vnesok u vitchyznianu arkheolohiiu (do 150-richchia vid dnia narodzhennia)*. Kyiv, 4–25 (in Ukrainian).

Shovkopliias, H. M. (1988). Kolektsii materialiv z arkheolohichnykh doslidzhen M. Ya. Rudynskoho v Derzhavnomu istorychnomu muzei URSR. *Aktualni problemy fondovoi roboty muzeiv*. Kyiv, 32–38 (in Ukrainian).

Shovkopliias, H. M. (1992). Sylvestr Sylvestrovych Mahura (1897–1937). *Arkheolohiia*, 1, 109–116 (in Ukrainian).

Yanenko, A. (2017). *Arkheolohichnyi muzei Vseukrainskoi akademii nauk*. Kyiv, 288 pp. (in Ukrainian).

Yanenko, A. (2014). Shchodennyk naukovooho robitnyka Arkheolohichnoho muzeiu VUAN S. S. Mahury v konteksti instytutsionalnoi istorii arkheolohii mizhvoiennoho period. *Arkheolohiia i fortyfikatsiia Ukrainy*. Kam'ianets-Podilskiy, 373–379 (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 01.08.2019
прийнята до друку 29.10.2019

INVENTORY OF ARCHAEOLOGICAL COLLECTIONS
IN SHEVCHENKO CENTRAL HISTORICAL MUSEUM
(1937–1941)

Svitlana SOROKINA, Olga PUKLINA, Yulia BEZKOROVAJNA, Oksana ZAVALNA

*National Museum of History of Ukraine,
Volodymyrska Str., 2, 02000, Kyiv, Ukraine,
e-mail: zlakosh@ukr.net, o_puklina@ukr.net, slavianka_j@meta.ua, irip927@ukr.net*

The inventory of archaeological collections, that later became the part of the National Museum of Ukrainian History, began in 1897. Keeping this inventory had been prolonged with breaks until 1938. The first museum catalogue was filled by famous archaeologists V. Chvoika and V. Kozlovska. This catalogue is a valuable resource that researchers still use to find out the provenance of valuable archeological finds. The inventory books and cards of the Shevchenko Central Historical Museum still remain less famous. 1937, in the Central Historical Museum started a new inventory of museum objects, including archaeological collections. Inventory cards were compiled for museum items, information from which was recorded in inventory books. New inventory numbers were applied to items. Some famous archaeologists and museum workers joined this process: V. Hrinchenko, I. Fabricius, I. Bondar, N. Linka-Geppener, S. Korshenko. So, after the records in inventory books and cards stayed living people (from well-known scientists to simple lab technicians) with their own complex destinies. Some documentation now is lost, making it difficult to investigate. In order to restore the whole picture of the inventory process, the considerable work was done to identify, consolidate and compare the remains of the funds documentation of the Central Historical Museum, which required the involvement of specialists from different areas of archaeological funds work. The study of this documentation allows recovering the history of the origin of valuable archeological exhibits that lost their registration information.

Keywords: the All-Ukrainian Historical Museum, the National Museum of Ukrainian History, the Central Historical Museum, archaeological collections, inventory.